

ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์

ไชยยงค์ ยงกิตติสวัสดิ์ และณกร อินทร์พุง
คณะโลจิสติกส์ มหาวิทยาลัยบูรพา

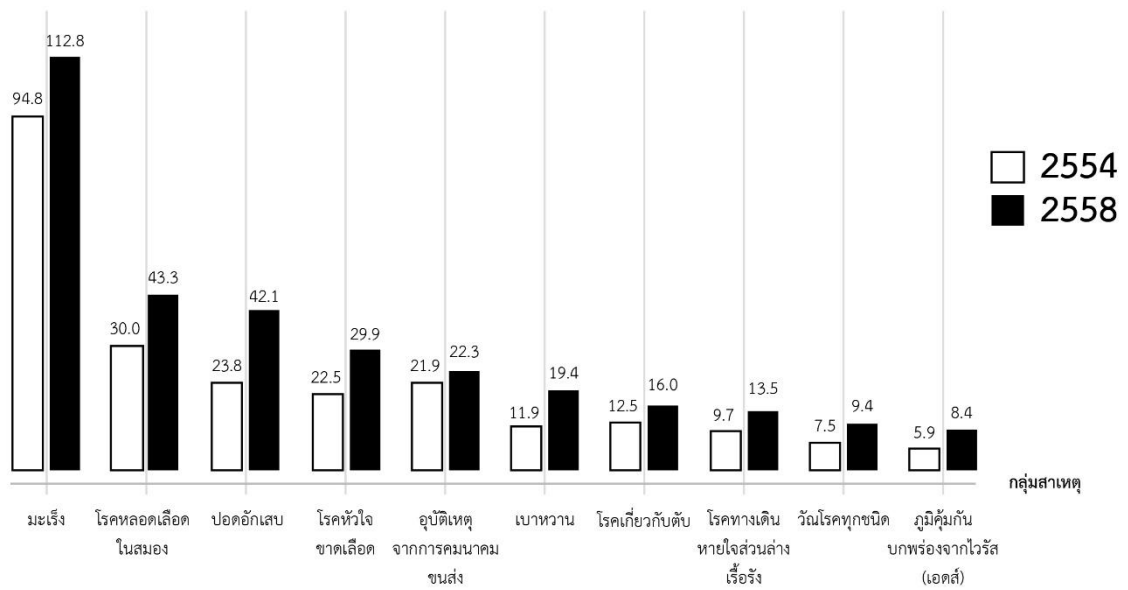
บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ โดยเลือกตัวอย่างจากเกษตรกรศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์ จำนวน 37 ราย การศึกษาใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม รูปแบบการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ และปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจที่สำคัญที่ส่งผลให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตผักเกษตรเคมี มาเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ คือ ความกังวลเรื่องสุขภาพของเกษตรกรในการสัมผัสกับสารเคมีที่มีแนวโน้มการใช้ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น การยึดหลักความพอเพียงโดยทำการเกษตรอินทรีย์เป็นอาชีพเสริม และการได้รับคำแนะนำและความช่วยเหลือจากศูนย์เกษตรอินทรีย์ฯ ในชุมชน รูปแบบการผลิตผักอินทรีย์ของเกษตรกรใช้ปัจจัยทางการเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติและความพิถีพิถันในการดูแล ใช้พื้นที่เพาะปลูกไม่เกิน 3 ไร่ จำนวน 2 – 5 ชนิด โดยใช้แรงงานในครัวเรือน 1 – 3 คน มีรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ย 30,000 – 60,000 บาท ปริมาณผลผลิตผักเกษตรอินทรีย์ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการสั่งซื้อในภาพรวม ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ การผลิตผักเกษตรอินทรีย์มีผลผลิตที่ไม่แน่นอน ต่ำกว่าที่คาดการณ์ และถูกกำหนดราคาโดยคนกลาง การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเป็นแนวทางที่สำคัญในการเพิ่มผลผลิต และการรวมกลุ่มวางแผนการผลิตผักอินทรีย์สำหรับความต้องการในชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรและคนในชุมชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

คำสำคัญ เกษตรอินทรีย์ ผักอินทรีย์

1. บทนำ

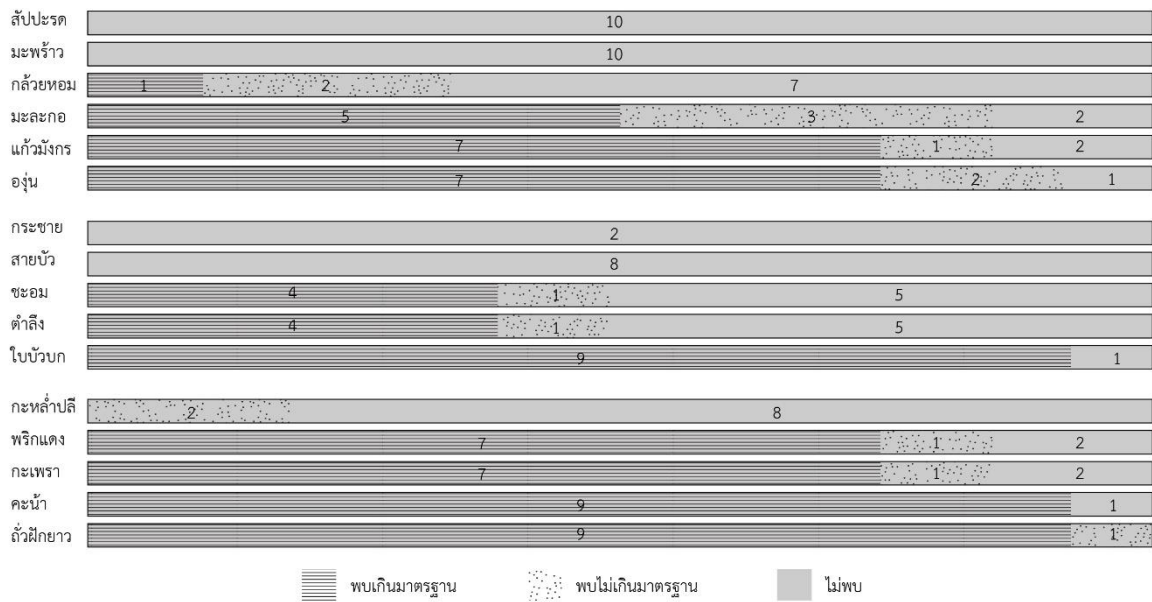
แม้ว่าสังคมไทยจะมีกระแสด้านตัวถึงการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ โดยเน้นไปที่การบริโภคผักและผลไม้เพิ่มมากขึ้น โดยเชื่อว่ามีส่วนช่วยในการป้องกันและลดความเสี่ยงในการเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ได้ แต่ดูเหมือนว่า กระแสดังกล่าวจะเกิดขึ้นกับผู้บริโภคเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ข้อมูลจากการประชุมวิชาการแห่งชาติด้านอาหารและโภชนาการเพื่อสุขภาพ ครั้งที่ 1 เมื่อเดือน มกราคม พ.ศ. 2557 พบว่า คนไทยบริโภคผักผลไม้มีน้อยลง โดยเพศชาย อายุ 15 ปีขึ้นไป บริโภคผักและผลไม้ประมาณ 268 กรัมต่อวัน ส่วนเพศหญิง อายุ 15 ปีขึ้นไป บริโภคผักและผลไม้ประมาณ 283 กรัมต่อวัน และมีการบริโภคผักและผลไม้มีน้อยลงตามอายุ โดยในกลุ่มอายุ 80 ปีขึ้นไป บริโภคน้อยที่สุดเพียง 200 กรัม ในขณะที่องค์การอนามัยโลกให้คำแนะนำในการบริโภคผักผลไม้ไม่น้อยกว่า 400 กรัมต่อวัน (สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล และภาคีข่ายด้านอาหารและโภชนาการ 2557) ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงจากโรคมะเร็งได้ 50% ลดความเสี่ยงจากโรคหัวใจได้ 30% ลดความเสี่ยงจากโรคหลอดเลือดสมองได้ 6% และยังช่วยลดน้ำหนักตัว มีวิตามินและแร่ธาตุที่ช่วยปรับสมดุลเอนไซม์และฮอร์โมนในร่างกาย มีสารต้านอนุมูลอิสระ ช่วยด้านการอักเสบและเพิ่มภูมิคุ้มกันด้วย แต่ถึงกระนั้นก็ดี อาจเนื่องมาจากวิถีชีวิตที่เร่งรีบของคนไทยในปัจจุบันที่บริโภคอาหารตามวัฒนธรรมตะวันตกที่เน้นการกินเนื้อสัตว์ แป้งขัดขาวและอาหารแปรรูปสูง ทำให้ร่างกายไม่ได้รับสารอาหารอย่างสมดุล คนไทยจำนวนมากจึงเจ็บป่วยด้วยโรควิถีชีวิต (Non-communicable Diseases: NCDs) เช่น มะเร็ง หัวใจ หลอดเลือดสมอง เบาหวาน ความดัน ฯลฯ จากสถิติการตายของคนไทยใน พ.ศ. 2554 และ 2558 (สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข 2559) พบว่า มะเร็งมีอัตราการตายแซงหน้าสาเหตุการตายทุกประเภทขึ้นแทนเป็นอันดับหนึ่ง โดยมีอัตราการตาย 112.8 คน ต่อประชากร 100,000 คน ใน พ.ศ. 2558 ซึ่งเพิ่มสูงขึ้นจากอัตราการตาย 94.8 คน ต่อประชากร 100,000 คน ใน พ.ศ. 2554 ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 อัตราการตาย จำแนกตามกลุ่มสาเหตุ ต่อประชากร 100,000 คนของประเทศไทย

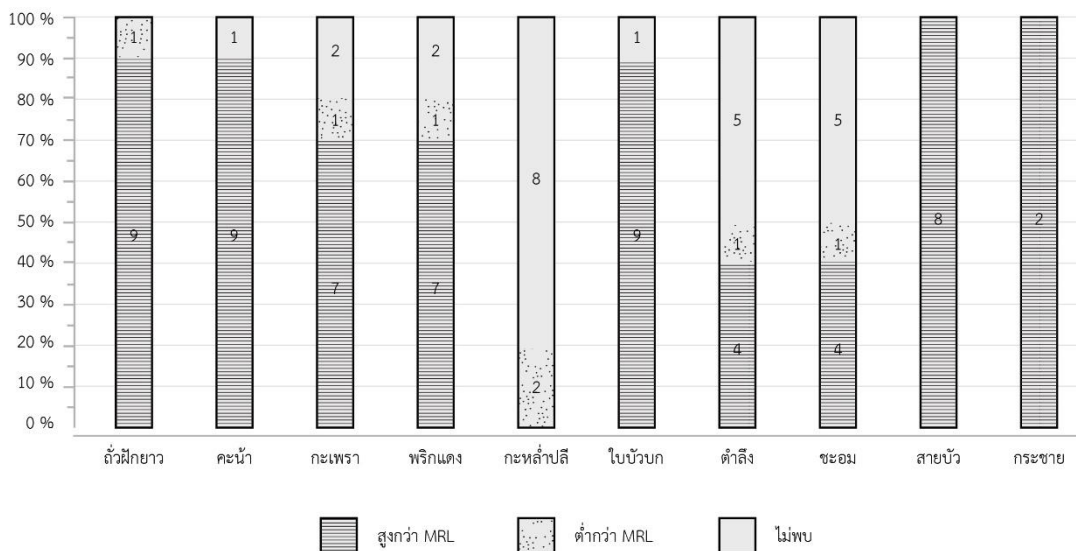
ที่มา: สำนักนโยบายยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข 2559

นอกจากนี้ ผู้บริโภคยังมีความกังวลในเรื่องสารเคมีปนเปื้อนในอาหาร ซึ่งหากบริโภคเป็นประจำจะเป็นการรับสารพิษเข้าสู่ร่างกาย และส่งผลกระทบต่อสุขภาพอย่างร้ายแรงในระยะยาว จากการเก็บตัวอย่างทั้งหมด 150 ตัวอย่างเมื่อเดือนสิงหาคม 2560 ครอบคลุมผักยอดนิยม 5 ชนิด ผักพื้นบ้าน 5 ชนิด และผลไม้ 6 ชนิด ครอบคลุม 9 ตลาด 3 ห้างค้าปลีกยักษ์ใหญ่ และ 4 แบรินด์ซูเปอร์มาร์เก็ตของเครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช (เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช Thailand Pesticide Alert Network (Thai-PAN) 2560) พบว่า มีผักถึง 7 ชนิด และผลไม้ถึง 4 ชนิด ที่มีสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างเกินมาตรฐาน ดังแสดงในรูปที่ 2

รูปที่ 2 เปอร์เซ็นต์การตรวจพบสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างเกินมาตรฐานในผักและผลไม้
 ที่มา: เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 2560

นอกจากนี้ Thai-PAN ยังสุ่มตรวจเพิ่มเติมผักพื้นบ้านยอดนิยมและผักพื้นบ้านยอดฮิต 76 ตัวอย่าง ผลการสำรวจแสดงในรูปที่ 3

รูปที่ 3 เปอร์เซ็นต์สารเคมีฯ ตกค้างเกินมาตรฐานในผักยอดนิยมและผักพื้นบ้านยอดฮิต 10 ชนิด
 ที่มา: เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช 2560

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดการตื่นตัวในการบริโภคผักเกษตรอินทรีย์ (Organic vegetable) ซึ่งถือเป็นทางเลือกหนึ่งของการบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ เนื่องจากผักเกษตรอินทรีย์ คือ ผักที่ปลูกตามธรรมชาติ มีหลักการไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด คือ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชทุกชนิด รวมทั้งไม่มีฮอร์โมนเร่ง และให้ความสำคัญในด้านการจัดสมดุลของสิ่งแวดล้อม และเน้นความสำคัญในการบำรุงดิน

ศักยภาพด้านการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรยังมีขีดจำกัด องค์กรความรู้และเทคโนโลยียังไม่เป็นองค์รวมและบูรณาการ การผลิตผักเกษตรอินทรีย์ยังไม่แพร่หลายในวงกว้าง ผู้บริโภคผักเกษตรอินทรีย์มีลักษณะเป็นกลุ่มเฉพาะเนื่องจากผักเกษตรอินทรีย์มีราคาสูงกว่าผักเกษตรเคมีทั่วไป และช่องทางการจัดจำหน่ายส่วนใหญ่อยู่ตามห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ตและร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพ และมีผู้บริโภคอีกจำนวนมากที่ยังคงมีความเข้าใจสับสนระหว่างผักเกษตรอินทรีย์ ผักปลอดสารพิษและผักอนามัย

จากความสำคัญของปัญหาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ โดยใช้ศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์ เป็นตัวอย่างกรณีศึกษาว่า มีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริมการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อสร้างความยั่งยืนในการประกอบอาชีพเกษตรอินทรีย์ให้แก่เกษตรกร และเสริมสร้างแหล่งอาหารปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภคในระยะยาว

2. เกษตรอินทรีย์

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International Federation of Organic Agriculture Movement: IFOAM) ให้ความหมาย เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืชและเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต และพัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์นี้เป็นหลักสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศและวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย เนื่องจากก่อให้เกิดผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ และช่วยฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน มีหลักการของการอยู่ร่วมกันและพึ่งพิงธรรมชาติทั้งบนดินและใต้ดิน ใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเห็นคุณค่าและมีการอนุรักษ์ให้ได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบเป็นองค์รวม และสมดุลที่เกิดจากความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศทั้งระบบ

วิวัฒนาการเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย

ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2535 เครือข่ายเกษตรทางเลือก ได้จัดการประชุมใหญ่สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกขึ้น และได้สรุปวิเคราะห์บทเรียน และประสบการณ์ในการทำงานส่งเสริมระบบเกษตรยั่งยืน พร้อมกันนี้ได้ประกาศแนวทางเกษตรอินทรีย์ว่าเป็นแนวทางเกษตรทางเลือกที่สำคัญแนวทางหนึ่งของประเทศ คำประกาศของสมัชชาเกษตรทางเลือกนี้อาจถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นอย่างเป็นทางการของกระบวนการเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงเริ่มมีความสำคัญตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา เกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยได้เริ่มดำเนินการโดยเกษตรกรและการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชน แต่ยังไม่เป็นเกษตรอินทรีย์ 100 เปอร์เซ็นต์ สำหรับในปัจจุบันมีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน คือ กรมวิชาการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์และกรมส่งเสริมการเกษตร สำหรับสินค้ารายแรกที่ภาครัฐส่งเสริมการผลิต คือ สินค้าข้าว ซึ่งเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2535 เป็นการร่วมมือระหว่างกรมวิชาการเกษตรกับบริษัทในเครือนครหลวงค้าข้าว และบริษัทเครือสยามวิวัฒน์ เพาะปลูกในจังหวัดเชียงรายและพะเยา ผลผลิตข้าวประมาณ 1,200-1,500 ตัน เพื่อการส่งออกภายใต้การควบคุมดูแลและการให้คำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร ได้รับการรับรองจากองค์กรตรวจสอบคุณภาพในประเทศอิตาลี ซึ่งเป็นสมาชิกของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์สากล (IFOAM)

ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2534 มีกระแสความตื่นตัวด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมของผู้บริโภค โดยเฉพาะการบริโภค “อาหารเพื่อสุขภาพ” ที่ผู้บริโภคตื่นตัวเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของการรักษาสุขภาพและการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและมีประโยชน์จนทำให้ “ธุรกิจอาหารสุขภาพ” เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยหน่วยงานราชการในขณะนั้นมีนโยบายในการส่งเสริม “อาหารปลอดภัย” เช่น ผักอนามัย ผักปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งทำให้ผู้บริโภคเกิดความสับสนระหว่างความแตกต่างของผลผลิตอาหารปลอดภัยกับเกษตรอินทรีย์ ส่งผลให้ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยมีการเติบโตได้ค่อนข้างช้า ผนวกกับการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2541 ส่งผลให้ตลาดเกษตรอินทรีย์ประสบกับภาวะชะงักงันไประยะหนึ่ง

ตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยเริ่มฟื้นตัวตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2546 เมื่อมีการจัดประชุมนานาชาติเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย โดยสมาพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (IFOAM) และองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization: FAO) โดยมูลนิธิสายใยแผ่นดินและกรีนเนทเป็นเจ้าภาพหลัก การมีกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ระหว่างประเทศในครั้งนั้นกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ทั้งในการผลิต การบริโภคและการผลักดันนโยบายด้านเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นทางการมากขึ้น ส่งผลให้มีการฟื้นตัวของตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยสำคัญอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของตลาดเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น อาทิเช่น การใช้ตรารับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของสำนักงานมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ (มกท.) และของกรมวิชาการเกษตร ซึ่งทำให้ผู้บริโภคสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่าง

ผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์กับผลิตภัณฑ์อาหารปลอดภัยได้สะดวกมากขึ้น มีผู้ประกอบการค้าปลีกเฉพาะทางที่มีนโยบายการตลาดเกษตรอินทรีย์โดยเฉพาะ เช่น ร้านเลมอนฟาร์มและผู้ประกอบการค้าปลีกขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโมเดิร์นเทรด ได้เริ่มเห็นแนวโน้มทิศทางของตลาดเกษตรอินทรีย์ จึงได้เริ่มจำหน่ายสินค้าเกษตรอินทรีย์กันเพิ่มขึ้น เช่น ห้าง TOPS Supermarket Big C Foodland Emporium และ Siam Paragon เป็นต้น (ศูนย์เกษตรอินทรีย์ “บ้านแสนรักซ์” 2557)

การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของประเทศไทย

ความจำเป็นในการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มักเกิดขึ้นกับการทำการเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ เพื่อให้ผู้บริโภคมีความเชื่อมั่นว่าผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์นั้นผ่านกระบวนการผลิตภายใต้ระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งรับรองโดยองค์กรหรือหน่วยงานที่เชื่อถือได้ (สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ 2544) โดยมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1: มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับท้องถิ่น ผู้ขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเภทนี้มักเป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ เพื่อขายในท้องถิ่นในปริมาณไม่มากนัก โดยหน่วยงานที่ให้การรับรอง เช่น องค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือ

ประเภทที่ 2: มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับประเทศ ผู้ขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเภทนี้ มักเป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์ เพื่อขายในประเทศไทย เช่น มาตรฐานอแกนิกไทยแลนด์ โดยกรมวิชาการเกษตร

ประเภทที่ 3: มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ระดับนานาชาติ ผู้ขอการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเภทนี้มักเป็นเกษตรกรที่ทำการเกษตรอินทรีย์ในเชิงพาณิชย์เพื่อการส่งออก มาตรฐานประเภทนี้เป็นมาตรฐานที่ใช้กันทั่วไปในแต่ละประเทศโดยจะมีส่วนที่แตกต่างกันในรายละเอียด เช่น มาตรฐาน IFOAM JAS NOP และ CAD เป็นต้น โดยคู่ค้าในต่างประเทศอาจเป็นผู้กำหนดความจำเป็นในการขอรับรองมาตรฐาน

3. กลุ่มเกษตรกรกรณีศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่ที่ผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรซึ่งเป็นสมาชิกของศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักซ์ จังหวัดนนทบุรี จำนวน 37 ราย โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ติดต่อทีมงานของศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักซ์เพื่อติดต่อกับเกษตรกรและขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม รวมทั้งช่วยอธิบายแบบสอบถามไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกษตรกรเข้าใจวัตถุประสงค์และความหมายของแต่ละคำถามให้ตรงกัน เกษตรกรจะเป็นผู้กรอกแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นความคิดเห็นของตนเองจริง ผลจากการสำรวจข้อมูลแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลักษณะทั่วไปของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ		
- ชาย	14	38
- หญิง	23	62
รวม		100
2. อายุ		
ไม่เกิน 30 ปี	6	16
31 – 40 ปี	9	24
41 – 50 ปี	9	24
51 ปี ขึ้นไป	13	35
รวม		100
3. ระดับการศึกษา		
- ประถมศึกษา	27	73
- มัธยมศึกษาตอนต้น	7	19
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	5
- ปวส/ อนุปริญญา	1	3
- ปริญญาตรี	0	0
- สูงกว่าปริญญาตรี	0	0
รวม		100
4. จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1 -3 คน	10	27
ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป	27	73
รวม		100
5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นแรงงานภาคการเกษตร		
1 -3 คน	34	92
ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป	3	8
รวม		100
6. จำนวนพื้นที่ในการทำการเกษตรทั้งหมด		
ไม่เกิน 3 ไร่	14	38
4 – 6 ไร่	11	30
ตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป	12	32
รวม		100
7. จำนวนพื้นที่ในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์		
ไม่เกิน 3 ไร่	18	49

4 – 6 ไร่	14	38
ตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป	5	14
รวม		100
8. จำนวนพื้นที่ที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์		
ไม่เกิน 3 ไร่	16	55
4 – 6 ไร่	8	22
ตั้งแต่ 7 ไร่ขึ้นไป	5	14
รวม		100
9. รายได้รวมของครัวเรือนในรอบปีที่ผ่านมา		
ไม่เกิน 30,000 บาท	95	24
30,000 – 60,000 บาท	13	35
60,000 – 90,000 บาท	2	5
ตั้งแต่ 90,001 บาท ขึ้นไป	13	35
รวม		100
10. รายได้จากการผลิตผักเกษตรอินทรีย์		
ไม่เกิน 30,000 บาท	13	35
30,000 – 60,000 บาท	17	46
60,000 – 90,000 บาท	4	11
ตั้งแต่ 90,001 บาท ขึ้นไป	3	8
รวม		100
11. แหล่งที่มาของเงินทุนในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์		
- เงินทุนส่วนตัว	35	5
- กู้ยืมจากญาติพี่น้อง คนรู้จัก	2	3
- กู้ยืมจากธนาคาร สถาบันการเงิน	0	0
รวม		100
12. ท่านเคยผลิตผักเกษตรเคมีมาก่อนหรือไม่		
- เคย	37	100
- ไม่เคย	0	0
รวม		100
13. คุณภาพชีวิต (ด้านการเงิน สังคม สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม) หลังจากผลิตผักอินทรีย์		
- ดีขึ้น	29	78
- เหมือนเดิม	8	22
- แย่ลง	0	0
รวม		100

จากข้อมูลทั่วไปของเกษตรกรพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นแรงงานภาคการเกษตร 1 - 3 คน พื้นที่ในการทำการเกษตรผลิตผักอินทรีย์ไม่เกิน 3 ไร่ และมีรายได้จากการผลิตผักเกษตรอินทรีย์อยู่ในช่วง 30,000 - 60,000 บาทต่อปี โดยใช้เงินทุนส่วนตัวเป็นแหล่งที่มาของเงินทุน เกษตรกรทั้งหมดเคยมีประสบการณ์การผลิตผักเกษตรเคมีมาก่อน เนื่องจากเกษตรกรได้รับคำแนะนำและการช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดจากบุคลากรศูนย์เกษตรอินทรีย์ บ้านแสนรักษ์ในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตจากเกษตรเคมีเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ โดยศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์ไม่คิดค่าใช้จ่ายจากเกษตรกรแต่ประการใด จึงทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการปรับเปลี่ยนระบบการผลิต และภายหลังการเปลี่ยนมาผลิตผักเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตโดยรวมดีขึ้น

4. รูปแบบและปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์

ในส่วนนี้ เป็นผลการสำรวจรูปแบบการผลิตผักอินทรีย์ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างซึ่งรวมถึงรูปแบบการ การผลิต การวางแผน ช่องทางการกระจายผลผลิต แหล่งรับซื้อและการกำหนดราคาขายผลผลิต ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปแบบการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

รูปแบบการผลิตผักเกษตรอินทรีย์	จำนวน	ร้อยละ
1. การผลิตผักของท่านได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์หรือไม่		
- ใช่	3	8
- ไม่ใช่	34	92
รวม		100
2. การผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของท่านอยู่ภายใต้ข้อตกลง Contact farming หรือไม่		
- ใช่	2	5
- ไม่ใช่	35	95
รวม		100
3. การตกลงซื้อขายกับผู้รับซื้อได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรไหมหรือไม่		
- ใช่	1	3
- ไม่ใช่	36	97
รวม		100
4. ท่านผลิตเกษตรอินทรีย์เอง โดยไม่ได้เข้ากลุ่มการผลิตกับผู้อื่นไหมหรือไม่		
- ใช่	37	100
- ไม่ใช่	0	0
รวม		100

5. ประสบการณ์ในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์		
ไม่เกิน 3 ปี	22	60
4 - 6 ปี	8	22
มากกว่า 6 ปี	7	19
รวม		100
6. จำนวนชนิดของผักเกษตรอินทรีย์ที่ท่านผลิตในรอบปีที่ผ่านมา		
1 ชนิด	2	5
2 - 5 ชนิด	28	76
6 - 10 ชนิด	4	11
มากกว่า 10 ปี	3	8
รวม		100
7. แหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสารในการผลิตผักอินทรีย์ของท่าน		
- ค้นหาข้อมูลด้วยตัวเอง	32	86
- จากคนในครอบครัว เพื่อนบ้าน คนรู้จัก	5	14
- กลุ่มสหกรณ์ ชมรมด้านการเกษตร	0	0
- ภาครัฐ	0	0
รวม		100
8. แหล่งที่มาของแรงงาน		
- แรงงานในครัวเรือน	36	97
- แรงงานภายนอกโดยการว่าจ้าง	1	3
รวม		100
9. การวางแผนการผลิต		
- วางแผนการผลิตเอง	16	43
- ผู้รับซื้อช่วยวางแผนการผลิตให้	21	57
รวม		100
10. การขนส่งผลผลิต		
- ขนส่งไปที่แหล่งรับซื้อเอง	21	70
- ผู้รับซื้อนำรถมารับเอง	11	30
รวม		100
11. แหล่งรับซื้อผลผลิต		
- พ่อค้าคนกลาง	29	78
- โรงงาน ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร	1	3
- ผู้บริโภคโดยตรง	0	0
- อื่น ๆ (โปรดระบุ) บริษัทผู้ส่งออก	7	19
รวม		100

12. การกำหนดราคาขาย		
- กำหนดราคาขายได้เอง	3	8
- ผู้รับซื้อเป็นผู้กำหนดราคา	34	92
รวม		100
13. ความต้องการสั่งซื้อในภาพรวม		
- ปริมาณผลผลิตมีไม่เพียงพอต่อความต้องการสั่งซื้อ	36	97
- ปริมาณผลผลิตมีมากกว่าความต้องการ	1	3
รวม		100

จากตาราง รูปแบบการผลิตผักเกษตรอินทรีย์พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ผลิตผักอินทรีย์โดยไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และไม่อยู่ภายใต้ข้อตกลงการเกษตรพันธสัญญา (Contract farming) เกษตรกรมีประสบการณ์ในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ไม่เกิน 3 ปี และจำนวนชนิดของผักเกษตรอินทรีย์ที่ผลิตในรอบปีที่ผ่านมา 2-5 ชนิด เพื่อกระจายความเสี่ยงด้านรายได้เนื่องจากคุณภาพของผลผลิตจะแตกต่างกันตามฤดูกาล และใช้วิธีการค้นคว้าหาข้อมูลด้วยตนเอง แรงงานหลักที่ผลิตผักเกษตรอินทรีย์ คือ แรงงานในครัวเรือน ผู้รับซื้อเป็นผู้วางแผนการผลิตให้ เกษตรกรสามารถกำหนดวันเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เอง ขนส่งผลผลิตไปที่สถานที่รับซื้อเอง แหล่งรับซื้อผลผลิตส่วนใหญ่ คือ พ่อค้าคนกลาง โดยผู้รับซื้อเป็นผู้กำหนดราคา และในภาพรวม เกษตรกรมีปริมาณผลผลิตผักเกษตรอินทรีย์ไม่เพียงพอต่อความต้องการสั่งซื้อ

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผักอินทรีย์ของเกษตรกร โดยแบ่งปัจจัยในการตัดสินใจออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการเงิน การผลิต สุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร

ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบน	ระดับความสำคัญ
1. ด้านการเงิน			มาก
- การลดต้นทุนการผลิต	4.35	1.086	มาก
- ราคาขายมีความเหมาะสม	3.84	1.214	มาก
- ตลาดมีความมั่นคงแน่นอน	3.84	1.191	มาก
- ช่วยลดการก่อกวน	4.43	0.899	มาก
- สามารถใช้แรงงานในครัวเรือน	4.51	0.804	มากที่สุด
2. ด้านการผลิต			
- การฟื้นฟู บำรุงดิน	4.54	0.605	มากที่สุด
- มีความยืดหยุ่นต่อสภาวะอากาศ	4.51	0.607	มากที่สุด
- การลดการติดโรค ศัตรูพืช	3.81	0.967	มาก

- ความสะดวกในการจัดหาเมล็ดพันธ์ที่ดี	3.86	0.887	มาก
- การสนับสนุนองค์ความรู้ เทคนิคในการผลิต	3.84	0.986	มาก
3. ด้านสุขภาพ			
- ผู้ผลิตไม่ได้รับอันตรายจากสารเคมี	4.51	0.651	มากที่สุด
- การผลิตอาหารปลอดภัยต่อผู้บริโภค	4.51	0.651	มากที่สุด
4. ด้านสังคม			
- แรงจูงใจจากองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร	3.08	1.187	ปานกลาง
- การสนับสนุนจากภาครัฐ	3.03	1.213	ปานกลาง
- การรับรู้ความสำเร็จจากเกษตรกรรายอื่น	4.03	0.645	มาก
5. ด้านสิ่งแวดล้อม			
- การปรับปรุงคุณภาพดิน น้ำและอากาศ	4.54	0.650	มากที่สุด
- การส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ	4.49	0.651	มาก
- การรักษาพันธุกรรมดั้งเดิมของพืชให้คงไว้	3.92	0.954	มาก

จากตารางปัจจัยที่ผลต่อการตัดสินใจผลิตผักอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรนศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านเงินทุนที่เกษตรกรให้ความสำคัญมากที่สุดคือ ต้องสามารถใช้แรงงานในครัวเรือนได้ซึ่งยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงและการผลิตผักอินทรีย์ไม่ใช่ว่าได้หลักของครอบครัว ส่วนปัจจัยด้านการผลิต รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อมเกษตรกรให้ความสำคัญกับการฟื้นฟู บำรุงดิน และความยืดหยุ่นต่อสภาวะอากาศมากที่สุด เนื่องจากการเพาะปลูกต้องพึ่งพาปัจจัยทางธรรมชาติเป็นหลัก เกษตรกรยังให้ความสำคัญด้านสุขภาพมากที่สุด ทั้งในด้านผลกระทบต่อตัวเกษตรกรเองที่หลีกเลี่ยงการสัมผัสกับสารเคมี และต่อผู้บริโภคในการบริโภคผักอินทรีย์ที่ปลูกด้วยวิธีธรรมชาติ ส่วนปัจจัยด้านสังคมส่งผลต่อการตัดสินใจต่อการผลิตผักอินทรีย์ของเกษตรกรที่แนวโน้มอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกร แบ่งออกได้ตามปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ สรุปได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์

ปัจจัยที่มีผลต่อการเพาะปลูก	ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
1. ปัจจัยด้านการเงิน	รายได้ลดลงระหว่างช่วงเปลี่ยนการผลิตจากผักเกษตรเคมีไปเป็นผักเกษตรอินทรีย์	ควรจัดให้มีสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนสำหรับการปรับเปลี่ยนการผลิตจากระบบเกษตรเคมีเป็นระบบเกษตรอินทรีย์
2. ปัจจัยด้านการผลิต	ผลผลิตมีความไม่แน่นอน เนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติตามฤดูกาลและสภาวะอากาศในแต่ละฤดูกาลที่มีความผันผวนมากขึ้น มีสารเคมีไหลและฟุ้งกระจายปนเปื้อนมาจากพื้นที่ดินเกษตรเคมีข้างเคียง	- ควรถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น - ควรกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะ (Zoning) สำหรับการทำการเกษตรอินทรีย์เท่านั้น
3. ปัจจัยด้านสุขภาพ	ผู้บริโภคยังคงมีความเข้าใจสับสนว่าผักปลอดสารพิษและผักเกษตรอินทรีย์ คือ ผักประเภทเดียวกัน มีความปลอดภัยต่อสุขภาพเช่นเดียวกัน	ควรรณรงค์และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น
4. ปัจจัยด้านสังคม	ขาดการบูรณาการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง	ภาครัฐควรบูรณาการการสนับสนุนตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาดแก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง
5. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม	สภาพแวดล้อมมีความผันผวนสูงขึ้น ทำให้การปรับปรุงคุณภาพดิน น้ำ และอากาศ ทำได้ยากลำบากขึ้น	- ควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรอินทรีย์ที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน น้ำและอากาศที่มีความยืดหยุ่นต่อสภาวะอากาศเพิ่มมากขึ้น - ควรรณรงค์และส่งเสริมความรู้ให้ประชาชนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมที่ดีกับแหล่งอาหารปลอดภัย

จากตารางสรุปได้ว่า เกษตรกรมีปัญหารายได้ลดลงช่วงระหว่างปรับเปลี่ยนการผลิตจากระบบเกษตรเคมีไปสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรมีความเห็นว่าควรจัดให้มีการสนับสนุนสินเชื่อเพื่อเป็นทุนหมุนเวียนในช่วงระหว่างปรับเปลี่ยนการผลิต ปัญหาผลผลิตมีความไม่แน่นอน เนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติตาม

ฤดูกาล ควรถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรอินทรีย์แก่เกษตรกรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควรกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะการทำเกษตรอินทรีย์เท่านั้น เพื่อลดความเสี่ยงในการปนเปื้อนสารเคมีจากพื้นที่ข้างเคียง ปัญหาผู้บริโภคมีความเข้าใจสับสนว่าผักปลอดสารพิษและผักเกษตรอินทรีย์คือผักประเภทเดียวกัน ควรรณรงค์และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น ปัญหาขาดการบูรณาการการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ควรแก้ไขปัญหาโดยภาครัฐควรบูรณาการการสนับสนุนตั้งแต่การผลิตจนถึงการตลาดแก่เกษตรกรอย่างต่อเนื่อง และปัญหาสภาพแวดล้อมมีความผันผวนสูงขึ้น ทำให้การปรับปรุงคุณภาพดิน น้ำและอากาศทำได้ยากลำบากขึ้น ควรส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีด้านการเกษตรอินทรีย์ที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพดิน น้ำและอากาศที่มีความยืดหยุ่นต่อสภาวะอากาศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งรณรงค์ ส่งเสริมความรู้ให้ประชาชนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่ดีกับแหล่งอาหารปลอดภัย

5. สรุปและอภิปรายผล

จากผลการดำเนินการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและปัจจัยที่ใช้ในการตัดสินใจผลิตผักเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์ จำนวน 37 ราย พบว่า แรงจูงใจที่สำคัญที่ส่งผลให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตผักเกษตรเคมี มาเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากเกษตรกรมีความกังวลเรื่องสุขภาพในการสัมผัสกับสารเคมีที่มีแนวโน้มการใช้ในปริมาณที่เพิ่มมากขึ้น และการยึดหลักความพอเพียงโดยทำการเกษตรอินทรีย์เป็นอาชีพเสริม รวมทั้งยังเป็นโครงการภายใต้ศูนย์เกษตรอินทรีย์บ้านแสนรักษ์ ที่มีทีมงานคอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำทั้งในการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายจากเกษตรกรแต่ประการใด

รูปแบบการผลิตผักอินทรีย์ของเกษตรกรใช้ปัจจัยทางการเกษตรที่พึ่งพาธรรมชาติและความพิถีพิถันในการดูแลการผลิตของเกษตรกรเป็นหลัก จากผลสำรวจ ไม่มีเกษตรกรคนใดเลยที่มีคุณภาพชีวิตโดยรวมแย่งลง ภายหลังจากผลิตผักอินทรีย์ ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าการผลิตผักอินทรีย์ส่งผลดีต่อเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ประเด็นนี้ในการส่งเสริมและสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรที่ผลิตผักในระบบเกษตรเคมีให้ปรับเปลี่ยนมาผลิตผักในระบบเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ จากผลสำรวจยังแสดงให้เห็นว่า การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ยังไม่ใช่มาตรฐานบังคับในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ และไม่ใช่งैวข้องในการรับซื้อของผู้รับซื้อผักอินทรีย์จากเกษตรกรรายย่อย ส่วนผลสำรวจปริมาณผลผลิตผักเกษตรอินทรีย์เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการสั่งซื้อในภาพรวม ยังคงไม่เพียงพอต่อความต้องการสั่งซื้อ เนื่องจากการผลิตผักเกษตรอินทรีย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติและสภาวะอากาศตามแต่ละฤดูกาลเป็นอย่างมาก ทำให้ปริมาณผลผลิตที่เกษตรกรได้รับต่อรอบการผลิตมักน้อยกว่าแผนที่กำหนดไว้และต่ำกว่าความต้องการของตลาด เกษตรกรเสนอแนวทางในการผลิตผักเกษตรอินทรีย์โดยให้รวมกลุ่มวางแผนการผลิตภายในชุมชนสำหรับความต้องการในการบริโภคภายในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีสุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมวิชาการเกษตร. (2541). รายงานการประยุกต์ใช้เกษตรกรรมธรรมชาติ. กรุงเทพฯ:

สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร

เกษตรอินทรีย์ “บ้านแสนรัก”. (2557). การจัดการระบบการผลิตพืชผักอินทรีย์. นครปฐม:

เกษตรอินทรีย์ “บ้านแสนรัก”.

เครือข่ายเตือนภัยสารเคมีกำจัดศัตรูพืช. (2560). การตรวจพบสารเคมีกำจัดศัตรูพืชตกค้างเกิน

มาตรฐานในผักและผลไม้ พ.ศ. 2560. เข้าถึงได้จาก <http://www.thaipan.org/document>

สถาบันโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล และภาคีข่ายด้านอาหารและโภชนาการ. (2557). ผักและผลไม้เพื่อความมั่นคงทางอาหาร. เข้าถึงได้จาก

<http://www.inmu.mahidol.ac.th/NCFNH/Document/Book%20of%20fruits%20and%20vegetables.pdf>

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ. (2544). การขอรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์. กรุงเทพฯ:

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ.

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข. (2559). สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2559. เข้าถึง

ได้จาก http://bps.moph.go.th/new_bps/sites/default/files/health_strategy2559.pdf